

HÉT BEKEZDÉS RÉTI ZOLTÁNRA

Sokáig tűnődtem, mivel is jellemezhetném legérzékletesebben a festőművészként, muzsikusként, (szak)íróként és pedagógusként egyaránt nagyívű pályát bejárt Réti Zoltánt, aki még ráadásul rendíthetetlen humanista is. Mikor aztán megkíséreltem végiggondolni, mi mindent tudok róla, egyszer csak eszembe ötlött a pontos definíció: *reneszánsz ember*. Nem csupán azért, mert sokirányú tehetsége szüntelenül arra ösztönzi, hogy sokféle oldaláról szemlélje, fedezze fel és értelmezze a világot, hanem azért is, mert minden tevékenységében életöröm nyilvánul meg, harmónia és szépség ragyog. Mintha az a rengeteg hányattatás és megpróbáltatás, amiből gyermekéveire, ifjúságára, majd férfikora java részére is bőven jutott, csak arra lett volna jó, hogy alkotói kibontakozásához ihletet, lendületet, energiát adjon, személyiségének pedig sarastrói aurát kölcsönözzön.

Talán szeretett pátriája, a palócföld megtartó ereje őrizte meg nyílt, a nyolcvanadik születésnap felé közeledőben is mozgékony szellemét olyan frissnek, amilyenek harmincegynehány éve tartó barátságunk kezdetén megismertem, és tiszta kék szeme tükrét is máig ugyanolyan felhőtlennek, akár a nyári ég a nógrádi szelíd lankák felett. Melegséget és bizalmat sugárzó tekintete azé az emberé, aki szilárd erkölcsöket és kikezdhetséget hozott magával a szülői házból, s akit az értelmiségi létforma és a művészpálya soha nem szakított el családi, történelmi gyökereitől. Városlakóként is közel maradt a földhöz, a természethez. Elég ránézni vásznaira, akvarelljeire, grafikáira, hogy átérezzük: mi minden fűzi a verejtékes munkával palántát ültető, répát egyelő parasztasszonyokhoz, a falusi templomba tartó fekete ruhás öregekhez, a sáros földutak mentén roskadozó elhagyott tanyákhoz. De virágzó fák menyasszonyi pompájához is, meg az Ipoly menti párás hajnalokhoz, télutón megébredő szántók hullámozó csíkjaihoz. És peresze Nógrád nagy szellemeihez, a nemzeti pantheon e tájról eredt halhatatlanjaihoz: Madáchhoz, Mikszáthhoz, Komjáthyhoz, Rózsavölgyihez.

De alighanem mindenekfelett: a zenéhez.

Azért vagyok ebben biztos, mert muzsikos mivoltában ismertem meg először. A balassagyarmati Rózsavölgyi Márk Zeneiskola megalapítása, látványos fejlődése, rekordidő alatt elért országos híre az ő igazgatói működésének eredménye csakúgy, ahogyan az intézmény névadójának, a reformkori

---

hazai zenekultúra sajátosan magyar idiómáinak megteremtésében és bevezetésében elévülhetetlen érdemeket szerzett cigánymuzsikusként újkeletű redivivusza is. Réti Zoltán mindig is értett hozzá, hogy ahová beteszi a lábát, ott pezsgő szellemi életet teremtsen maga körül, s hogy tágas horizontra nyisson ablakot azon a poszton, ahová sorsa éppen állította – függetlenül politikai széljárásoktól és aktuális divatirányzatoktól. Ma már megszokott jelenség, hogy egy dunántúli kisközség, a néhány száz lakosú Kapolcs száz-húszezer fős vendégsereget vonzó kulturális fesztivált rendez, vagy hogy a tiszadobi Andrassy-kastély franciakertjében nyaranta egy héten keresztül a világ ünnepezt pianistái lépnek fel, de hogy mekkora tett volt 1971-ben a balassagyarmati művelődési házban Bach-kantátaestet adni, azt csak a napjainkban már nyugdíjas korú szakmabeliek tudják. Az esemény kuriózum voltánál és fajsúlyánál fogva megérdemli, hogy tételesen felsoroljam a műsorszámokat, hadd maradjon nyoma Nógrád gazdag kultúrtörténetében:

J.S. Bach: *Ária a 30. kantátából*
                                      Duett a 159. kantából
                                      Ária a János-passióból
                                      Tercett a 38. kantátából
                                      Ária a: 53. kantátából
                                      Parasztkantáta (teljes)

(1971. IV. 24. 19.00 h – Balassagyarmat,
Mikszáth Kálmán Művelődési Központ)

Réti Zoltán ezzel a koncerttel – amelyen maga vezényelte a zeneiskolájának tanáraiból verbuvált kamarazenekart és a városi vegyeskart, valamint ismertette a roppant igényes műsort – precedenst teremtett. Példája nyomán mások, másutt is megpróbálkoztak efféle merényletekkel, s a helyi potentátok hol kikunyerált, hol kicsikart beleegyezésével a barokk zene szakrális remekei lassanként beszivárogtak a vidéki hangversenyéletbe.

Rózsavölgyi Márk emlékének ápolásában szintén oroszlánrészt vállalt Réti Zoltán, amikor a 20. század második felére gyakorlatilag teljesen elfeledett előadóművész-zeneszerző nevét viselő iskola fölavatásával, a Haske Ferenc litográfiája nyomán készített olajportréval, s alap kutatásokra épülő, forrásértékű monográfiával törlesztette a magyar zenésztársadalom súlyos adósságát a csárdás atyja iránt. Az 1975-ös első kiadás sikere minden várakozást felülmúlt, s a kötetet rövid idő alatt az utolsó szálig fölvásárolták; az ezredfordulóra már antikvár példányokhoz sem lehetett hozzájutni. A második kiadás 2001-ben látott napvilágot, a tartalomhoz méltóan impozáns köntösben, az eredeti anyag jelentős átdolgozásával és új adatokkal, remek

---

illusztrációkkal kibővülve. Lenyűgöző a jegyzetapparátus és a gondos műjegyzék, ami minden korábbinál teljesebb. Ha Rózsavölgyi zenéje zöld utat kap a koncerttermek dobogójára, abban a magyar zenei múlt felé forduló fiatal kutatók és előadók mellett elsősorban Réti Zoltánnak lesz meghatározó szerepe.

Az életrajzi adatokból kiderül, hány diplomája, kitüntetése van, megtudható kiállításainak tekintélyes száma, publikációinak katalógusa. De azt nem tartalmazzák a lexikoncikkelyek, növendékei milyen versenydíjakat nyertek, a magyar és a nemzetközi zeneéletben hová jutottak el. Juhász Mária, Váci Mihály özvegye nyilvánosságra hozta, hogy Réti Zoltán volt a költő „első ébresztője”, ő kezdte erősíteni a fiatal vidéki tanító művész-hajlamait – én viszont azt tanúsíthatom, hogy zenészkariereket indított el, krízishelyzetbe került tehetséget karolt fel, művészkollégáinak és tanártársainak baráti légkört teremtett, és segített talpraállni annak, aki megbotlott vagy elesett. Sosem várt viszonzást, mert bölcs ismerője az emberi természetnek. Meg aztán, akit annyi talentummal halmoztak el az égiek, mint őt, annak az a dolga, hogy két kézzel osztogassa mindenkinek.

K. Peák Ildikó

ŐSZI VIRÁGZÁS

– Réti Zoltán képei alá –

Él szűkebb hazánkban, Nógrád megyében egy képzőművész, aki olajfestményein, akvarelljein, grafikáin a sokat látott, sokat tapasztalt ember bölcsességével örökíti meg az őt körülvevő világot. Az előző mondat nem csupán üres frázisokat tartalmaz. Réti Zoltán – nyolcvan év alatt – mai szemmel nézve is mozgalmas életutat járt be.

1923-ban született Nagyorosziban, gyermekéveit Érsekvadkerten töltötte. Balassagyarmaton járt gimnáziumba, a tanítóképzőt Miskolcon végezte, ahol tanítói és kántori oklevelet szerzett. 1943-ban kezdte meg tanulmányait a Képzőművészeti Főiskolán, melyet a háborút követően 1969-ben fejezett be. Közben – katonaság, hadifogság után – zenetanári oklevelet is szerzett. Több helyen tanított – így Kiscsalomján, Csesztvén, Nyíregyháza-Halmosbokron,

---

patvarcon s Balassagyarmaton. 1963 és 1983 között a Rózsavölgyi Márk zeneiskola alapító igazgatójaként dolgozott. Mind a mai napig rendszeres résztvevője jelentős hazai és külföldi tárlatoknak, biennáléknak. Mintegy másfélszáz egyéni tárlata nyílt s számos gyűjteményes kiállításon szerepeltek alkotásai. Több hazai és külföldi képzőművészeti szervezet, egyesület tagjaként tevékenykedik. Nemrégiben jelent meg Rózsavölgyi Márkról, a neves zeneszerzőről szóló könyve s a szélesebb közönség számára is ismertek a hazai szépirodalom jeles alkotóinak műveihez szült illusztrációsorozatait bemutató albumai.

Réti Zoltán – a fentiekből is kitűnik – rendkívül tevékeny ember, mind a „hétköznapi” életben, mind művészként, alkotóként. Vajon milyen alkotásokat képzelhetünk el egy ilyen mozgalmas életutat bejárta, festőként, grafikusként is rendszeresen működő képzőművész ecsetjéből, tollából? Nem gondolhatunk-e okkal arra, hogy a zene iránti elkötelezettség, a szerteágazó életpálya meggátolja igazán kiérlelt alkotások létrejöttét?

Végigtekintve Réti Zoltán életművén, azonnal nemmel válaszolunk ezekre a magunkban feltett kérdésekre. Szándékosan használjuk itt egyébként az életmű kifejezést, bár reméljük és kívánjuk, hogy az alkotások hosszú sora még sokáig ne záruljon le. Nyolcvan év azonban oly nagy idő, mely keveseknek adatik meg. Az évtizedek alatt elkészült alkotások nagy mennyisége, a művészi pálya már kialakult íve egyfajta számvetésre készítheti az alkotót, bennünket pedig arra inspirálhat, hogy – ha vázlatosan is – áttekintsük Réti Zoltán munkásságának néhány sarokpontját.

Még egyszer visszatérve az előbbieken felvetett kérdéseinkre, az életmű felületes áttekintése során is világossá válik számunkra, hogy Réti Zoltán képi világa a nyugalomra, a harmóniára épül. Ezt a harmóniát nem zavarják disszonáns felhangok, meghökkenteni, vagy megdöbbeneni vágyás, az egyes alkotásokon érzékelhető a feladat, a téma őszinte, mély átélése, a művész elmélyültsége.

Réti Zoltán művészetének – úgy érezzük – két legfontosabb ihlető forrása a természet és a zene.

A természet – egészen pontosan a bennünket körülvevő nógrádi táj – zenei témájú alkotásain, illetve irodalmi illusztrációin kívül szinte mindenütt jelen van a művész olajképein, akvarelljein. A zene egyrészt konkrét módon, a néző számára „kézzelfogható” valóságban jelenik meg Réti Zoltán oeuvrejében – gondoljunk csak itt a számtalan, zenélő figurákat megjelenítő grafikára, illetve festményre. Réti Zoltán ZENÉJE azonban több ennél. Ez a mindent átható muzsika nem éteri, nem elvont módon a „szférák zenéje”, hanem kavargó, lüktető ritmus, melyre életre kel az egész világ. Erre hajladoznak a füvek, a fák, erre hullámszerűen szinte állat módra összegömbölyödve, majd

---

kinyújtózva az árvalányhajas mezők s erre táncolnak a falusi vigasságokban. Természet és muzsika – ugyanazt a harmóniát tükrözik. Ez a harmónia azonban nem földöntúli, hanem eleven, diadalmas, életteli (gondoljunk csak a zenélőket megörökítő rajzokból, festményekből sugárzó életörömré).

Réti Zoltán számára a természetet elsődlegesen szűkebb környezete, az ipolyvidéki táj, az ártéri erdők, ligetek, árvalányhajas mezők jelentik. Bár számos olajfestménye is készült e témában, e téren – bátran mondhatjuk – az akvarell a művész legfontosabb kifejező eszköze. Az akvarell, a vízben oldódó festék segítségével tudja a legérzékletesebben, művészileg leghitelesebben megörökíteni a levegő remegését, a harmatos fűvet, a nyíló pipacsok égővörös foltjait, a mélykék ég felé szálló madarak vakító fehérségét.

A könnyen kezelhető, a spektrum szinte minden lehetséges árnyalatát érzékeltetni tudó akvarellfesték s a művész színek s a természet formái iránti kiváló érzéke ragyogó festményeket hoztak s hoznak létre.

„Vízparti táj”. Mikor e rövid tanulmányt írjuk, még a megjelenő fotók nincsenek „feliratozva”. A cím ismeretének hiányában tehát talán így neveznénk Réti Zoltán egy szép akvarelljét. A festmény gyakorlatilag „nonfiguratív”, hiszen egyetlen ténylegesen felismerhető, konkrét formát sem találunk rajta. Az előtérben a táj csupán egymás mellé helyezett színfoltokból áll, a háttérben a házakat és a fákat csupán a tetők piros foltja s a lombkoronák zöld pettyei jelzik. A távoli messzeségben ég és föld testetlenül összeolvad, nem látjuk a horizontot. A képen eső utáni – vagy talán a víztükréből felszálló – pára tompítja a színeket, mögötte halványan dereng a nap. Nemcsak a formák, de a színek is feloldódni látszanak ebben a sejtelmes megvilágításban. Réti Zoltán első pillantásra nagyon kevés eszközzel él ezen a képen, hiszen nem látunk körvonalakat, kontúrokat s a színek – összevetve az ismert, ragyogó akvarellel – is erősen redukáltak. Mégis, a festmény tökéletesen közvetíti a hangulatot, a párás nedvességet szinte a bőrünkön érezzük, az előtér felfelé kanyarodó párhuzamosa vonzza a szemünket, „belevisz” bennünket a képbe. Réti Zoltán már ismert, körkörösén kavargó, zenei ritmusú tájképeivel szemben e festmények egyetlen, dinamikus felfelé mutató íve van.

Egy másik akvarell előterében szénfekete törzsű fák ágaskodnak. E látvány – a fekete fa – hagyományosan a gyászt, az elmúlást, a telet idézi. Réti Zoltán fái azonban kivirágzottak. Sötét sziluettjeik körül zöld a fű, apró színes virágok nyílnak, a fák csupasz fekete ágain is apró sárga szirmok világítanak. Erre a sárga virágzásra rímel a háttérből felvillanó sárga fény, mintha a tavasz elemi erejű kirobbanását jelezné. A virág, a virágzás egyébként vissza-visszatérő motívum Réti Zoltán tájfestészetében. Merjünk hinni, hogy nemcsak dekoratív elemként. Réti Zoltán festészete – a művész

---

idős kora ellenére – oly friss, hogy képeit szemlélve érezzük a változatlan életigenlést. E festmények – tágabb értelemben is – már nem a tavasz szerelenségét tükrözik, hanem egy harmonikussá letisztult, a sokat látott s megélt ember bölcs derűjét érzékeltető, derűs, késő őszi virágzást.

Visszatérve előbb bemutatott festményünkre, a figyelmes szemlélő a háttérben itt is apró falusi házakat vesz észre, melyek szinte belesimulnak környezetükbe. A kulcsszó itt a „belesimulás”. Réti Zoltán emberalakokat és emberalkotta díszleteket megörökítő képein a hangsúly ember és természet összhangján, harmóniáján van. Nem véletlen, hogy Réti Zoltánt jó értelemben véve a „falu festőjének” is nevezhetnénk, hiszen a művész úgy gondolja, hogy még napjainkban is a falusi ember él legközelebb a természethez. A kis falusi házak, templomok, temetők szinte eggyéolvadnak a domboldalakkal, a környező mezőkkel, a szántó parasztembereket ugyanazokkal a földszínekkel örökíti meg az alkotó, mint a földeket, amelyeken dolgoznak. Réti Zoltán e festményein végigkíséri az emberi lét hangsúlyos eseményeit – a születést, a fényes falusi esküvőt, a vigasságokat, az anyaság örömét, s a végső utat a temetőbe. Ugyanilyen kedvvel örökíti meg a hétköznapiakat, a mezei munkát, a csónakos halászokat, a falu szélén összebújva beszélgető, fekete kendős öregasszonyokat. E tevékenykedő figurák jórészt aprók az őket körülvevő tájban, szinte eggyéolvadnak azzal.

A figurális alkotások külön csoportját alkotják a már a korábbiakban említett „muzsikáló” képek. Mellettük természetesen nem szabad elfeledkeznünk Réti Zoltán albumokban is megjelentetett szépirodalmi ihletettséggű festményeiről, Madách, Mikszáth, Komjáthy műveihez készített illusztrációiról, az írókról készített portrékról. Úgy érezzük azonban, hogy e – jelentős – alkotások egy önálló, az irodalmi művek és azok művészi interpretációinak kapcsolatát vizsgáló tanulmány tárgyai kell, hogy legyenek.

Visszatérve a zenei tárgyú alkotásokhoz, megállapíthatjuk, hogy jelentős részük grafika. Többnyire kisméretű lapok ezek, méretüknél, hangulatuknál s témájuknál fogva is jóval intimebb művek, mint a korábbiakban néhány szóval jellemzett tájképek. A háttérrel legfeljebb némi satírozás jelzi e rajzokon, a hangsúly az alakokon s a cselekményen van. E grafikákról elmélyültség, a muzsika teljes átélése, az együttzenélés öröme sugárzik. Fuvolázó és furulyázó gyermekeket ábrázoló rajzán Réti Zoltán sikerrel ragadta meg a kislány arcán a „még mindent komolyan vevő” gyermeki vonásokat, a „drukk” ötvöződik a teljes figyelemmel, a zene – mely egyszerre feladat és örömforrás – teljes átélésével. Tágabb értelemben ezek közé, a muzsikát megörökítő grafikák közé sorolhatók az angliai élményeket megörökítő, a Hyde Park utcai zenészeit s szónokait ábrázoló alkotások is.

A fenti rajzok mellett Réti Zoltán grafikai lapjainak köre tág. A rajzok jelentős része illusztráció gyanánt készült, de önállóan is megállja a helyét. Máskor csupán villanásnyi hangulatot, egy elröppenő gondolatot közvetítenek ezek a kisméretű lapok, mint a napfény által megaranyozott szomorúfűz, az egymáshoz hajló szerelmespár, az égi ajándékért nyúló két kéz, vagy a lángok között pörkölődő pillangó. E grafikákon is jelzetlen a háttér, a művész elsősorban a gondolatra koncentrálna. A kompozíció néha átlós, mint a gyöngéd vonalakkal megrajzolt, szinte légiesen a levegőbe röppenő anyagyermek rajzon. Bár e grafikák talán első pillantásra kevésbé vonzzák a tekintetet, mint a nagyobb méretű, ragyogó színvilágú festmények, ugyanazt a derűs harmóniát érzékeljük rajtuk, mint a tájképeken, csendes falusi életképeken.

Harmónia és derű – ez a két kulcsszó Réti Zoltán művészetéhez. Nem „elefántcsonttoronyba vonuló”, öncélúan hamis idill ez azonban. Réti Zoltán oeuvre-jében a tájfestészet eszköze a szülőföld, az otthon iránti szeretet megvallásának. Munkássága elválaszthatatlan szűkebb hazájától, a nógrádi dombok világától. Szépirodalmi ihletésű alkotásainak sora pedig tisztelgés megyénk prózájának és lírájának legjelentősebb művelői előtt. Művészeté őszinte, átélt. Mondhatjuk, Réti Zoltán munkássága során kerülte s kerüli a konfliktust, a disszonáns felhangokat. Nem meghökkenteni kíván ő minket, hanem érzelmeket, mély gondolatokat ébreszteni. Esetleg csupán egy kis derűt, örömet lopni gondoktól, problémáktól terhelt mindennapjainkba.

Feltétlenül meg kell jegyeznünk itt, hogy Réti Zoltán nemcsak képzőművész, bár fő kifejezési eszköze a festészet és a rajz. Jelentős zenepedagógusi munkássága s általában szűkebb hazája ízléskultúrájának fejlesztésére irányuló tevékenysége. Ahogy a korábbiakban említettük, nemrég jelent meg könyve Rózsavölgyi Márkról. Sokoldalú ember ő, aki a művészetek több ágát műveli. Rohanó korunkban, melyben szinte semmire sincs időnk, azon ritka – s irigylésre méltó – emberek közé tartozik, akik valóban teljes életet élnek. S azok közé, akik mindig fiatalok maradnak, hiszen művészeté még mindig fiatal, friss, törésmentes. Kerek születésnapja elé mi más kívánhatnánk, mint további töretlen élnivágyást, derűt, harmóniát s festményei, grafikai őszi virágzásának teljes kibontakozását.